

СЯРГЕЙ ПЯСЕЦКІ

Я Б Л Ы Ч А К

Менская трылогія.
Кніга першая

З польскае пераклаў
Віктар Шукеловіч

ЛОГВІНАЎ

ISBN 978-609-492-057-8

Copyright © 2018 by Sergiusz Piasecki Trust

All rights reserved

© Віктар Шукеловіч, пераклад на беларускую мову, 2018, 2025

© Lohvinau Publishing House, 2025

Хто з вас без граху, хай першы кіне ў яе камень.

Евангелле паводле Яна 8:7

УСТУП АЎТАРА

У рамане “Каханак Вялікай Мядзведзіцы” я апісаў жыццё кантрабандыстаў. У маіх творах “Пяты этап” і “Багам ночы роўныя” паказаная праца шпіёнаў на тэрыторыі Расеі. У трылогіі “Яблычак”, “Глянун я ў аконца...”, “Ніхто дабром не дасць збаўлення...” я знаёмлю са светам прафесійных злачынцаў. Каб мяне правільна зразумелі — а гэтага я раней не зведаў, — цяпер я даю кароткі ўступ.

Гэтыя тры раманы, зрэшты, як і папярэднія, не маюць у сабе амаральнасці. Некалі я падрабязней напішу пра гэта. Можна, некаторыя людзі захочуць назваць іх “злачыннай акадэміяй”. Я ў сваю чаргу назваў бы іх “акадэміяй барацьбы са злачынствамі і зладзеямі”, дзе выкладаецца іхнае жыццё, звычаі, філасофія, законы, “этыка” і метады працы... Прафесійныя зладзеі ведаюць пра “фраераў” усё. “Фраеры” пра іх — вельмі мала. Злачынцам мае кнігі не патрэбныя. Псіхолагі і крыміналісты даведаюцца з іх шмат.

“Яблычак”, “Глянун я ў аконца...”, “Ніхто дабром не дасць збаўлення...” — гэта шосты, сёмы і восьмы раман у маім творчым здабытку. Другі раман, “Жыццё раззброенага чалавека”, і чацвёрты, пад назвай “Дарога пад мур”, я доўга яшчэ не апублікую з “эгаістычных” прычынаў.

“Яблычак” я пісаў падчас нямецкай акупацыі на Віленшчыне ў розныя часавыя адрэзкі з 1941 года. Твор я закончыў у студзені 1944 года. Здаралася, што часам я спыняўся на палове сказу і потым не вяртаўся да рукапісу шмат месяцаў праз не залежныя ад мяне прычыны. Працу над другім раманам, “Гляню я ў аконца...”, напісаным на тры чвэрці, я перарваў 30 траўня 1944 года. Мне б вельмі хацелася закончыць гэтую тэму, таму цяпер дапішу “Гляню я ў аконца...”, а потым возьмуся за напісанне “Ніхто дабром не дасць збаўлення...”.

Гэтыя раманы ахопліваюць перыяд з ранняй вясны 1918 года да канца лета 1919-га. Дзеянне адбываецца ў Менску-Літоўскім, які ў той час зрабіўся прыстанкам шмат для каго з абшараў былой Расейскай імперыі і... Еўропы. Горад быў цэнтрам Еўропы, якую ахапіла вайна. Менск зведаў як нямецкую, так і балышавіцкую акупацыю. Ёсць тут аналогія з нямецкай і савецкай акупацыяй сучаснай Польшчы.

Герой рамана Аляксандр Баран — гэта праўдзівая асоба. Ён паходзіў з Вільні і сапраўды меў такое прозвішча. Яго расстралялі летам 1919 года ў Менску на Камароўцы. Паўлінка Хурдзіч таксама існавала насамрэч, але ейнае сапраўднае прозвішча было Запольская, і яна была родам з Вільні. У 1921 годзе я знайшоў там яе сям’ю.

Прытоны і зладзеі, апісаныя ў кнізе, пераважна рэальныя. Прыгоды напалову праўдзівыя. Тут ёсць дастаткова фантазіі, але няма нічога з паветра. Усё напісанае ўзнікла з нечага, што я сам перажыў або пачуў у турмах ці на свабодзе.

Я пісаў гэтыя творы з думкаю пазнаёміць людзей з іхнымі братамі, якія апынуліся на жыццёвай узбочыне, і дапамагчы тым няшчаснікам, прыніжаным і зняважаным, жыццё якіх поўнае трагізму.

Назвы раманаў паходзяць ад словаў з песень. “Яблычак” — гэта “гімн і сцяг” усіх тых, каго пакрыўдзіў камунізм, зладзеяў і сумленных, якія нечакана аказаліся разам у адным становішчы — загнаных і прыбітых звяроў. “Гляну я ў аконца...” — гэта малавядомая арыгінальная зладзейская песня, крыху нават камічная сваім услаўленнем зладзейскага “гонару”. “Ніхто дабром не дасць збаўлення...” — пачатак другога куплету расейскай версіі “Інтэрнацыяналу”. Гэтым людзям ніхто не прынясе збаўлення і ніхто іх не выратуе, апрача... Культуры.

Я неаднаразова меў магчымасць параўнаць этыку і жыццёвыя правілы прафесійных зладзеяў і “аўтаматычна сумленных людзей”. Я параўноўваў не вонкавую форму і выгляд, а глыбінны змест. Сумленныя людзі прайграюць пры такіх параўнаннях. Зладзей, які перажыў шмат нягодаў, які нясе свой крыж па сцяжыне, пракладзенай для яго нашымі законамі, пагардай і пераследам, калі мае характар, волю і сэрца, застаецца Чалавекам, хоць і пакрыўджаным. А сумленны чалавек застаецца маральным толькі тады, калі ўсё добра і няма ніякіх выпрабаванняў. У ліхія часы такі “сумленны” аказваецца бруднай анучай, здраднікам і баязліўцам... Вайна, няволя і барацьба за свабоду шмат чаму нас навучылі, і я мяркую, што цяпер мы ў стане лепей і глыбей разбірацца ў людзях.

Няхай гэтая кніга паслужыць гісторыкам, крыміналістам, псіхалагам і сацыёлагам. Няхай яна дапаможа нашым абяздоленым братам нагадаць пра свае правы. Яны, зняслаўленыя, таксама былі на барыкадах, яны таксама змагаліся за свабоду і правы людзей. Яны не заяўлялі пра сваё права на барацьбу. Яны, бяспраўныя, зганьбаваныя і пагарджаныя, змагаліся за вашыя правы. Сярод іх найменш было здраднікаў Народу... а можа, і зусім не было, бо я пра такіх нічога не ведаю. А колькі было паскуднікаў сярод іхных строгіх “суддзяў”, дык не варта і пісаць.

Я маю просьбу да тых людзей, якія з прыдыханнем вымаўляюць словы “растрата, раскраданне, прысвойванне, злоўжыванне, правіннасць”: калі ласка, не вылучайце занадта інтанацыяй слова “злодзей”. Я ведаю яшчэ страшнейшыя словы: да прыкладу, здраднік, баязлівец, даносчык, ганарлівец, садыст, прыстасаванец, тыран... Праўда можа быць вельмі балючай.

Няхай урэшце ў судах, дзе сытыя і адукаваныя людзі судзяць беднякоў, загнаных імі і жыццём у кут, больш не лопаецца ад смеху д’ябал. Няхай за судзейскім сталом акажацца не надзьмуты раўнадушны ўладальнік дыплама, а Суддзя, Лекар, прадстаўнік Культуры і пасланец Духа. Тады, можа, да вас, фраераў, зладзеі будуць ставіцца з меншай пагардай, а д’ябал засумуе ў пекле... Мне б хацелася, каб на барыкадзе Культуры побач з вамі знайшлі сваё месца таксама прастытутка і злодзей, якія нядаўна поруч з вамі змагаліся за свабоду Народу... Пасля перамогі на гэтай апошняй барыкадзе зладзеяў увагуле не будзе!

ЯБЛЫЧАК

“МЕЛАДРАМАТЫЧНЫ”, НЕПАТРЭБНЫ ЁСТУП,
ЯКІ МОГ БЫ СТАЦЬ ПАЧАТКАМ БІЯГРАФІІ
ДАМУШНІКА АЛЯКСАНДРА БАРАНА,
КАЛІ Б НЕХТА ЗАХАЦЕЎ АПІСАЦЬ ЯГОНЫ ЛЁС

Жыццёвы светанак Аляксандра Барана быў няўтульны, чорны, халодны, горкі і смуродлівы. Ягоная маці, Андзя Баран, працавала малодшай пакаёўкай у вялікай сям’і багатага расейскага чыноўніка. Андзя нібыта нічога не ўмела, за ёй не былі замацаваныя канкрэтныя заданні, але яна выручала ў працы ўсіх дамачадцаў. Яна была з тых людзей, якіх не заўважаюць, а іхнай працы не шануюць. Усе лічылі, што яна толькі замінае. Калі ж здаралася, што яна разбівала патрэсканую талерку, то гэта прымалі як замах на дабрабыт сям’і. З ёю абыходзіліся пагардліва, глядзелі звысоку і часта незаслужана лаялі. Аднак калі б раптам Андзя прапала, то паўсталі б пытанні: хто мае наносіць вугалю з падвалу, прынесці дроваў з павеці, вады з калодзежа — а кватэра была на чацвёртым паверсе, — хто мае выкінуць смецце, прыбраць у пакоях, заслаць ложка, пачысціць абутак і адзенне, некалькі

дзясяткаў разоў выскачыць у краму і выканаць мноства іншых паслуг.

З раніцы да ночы дзяўчына бегала па счарнелых сходах вялікай змрочнай камяніцы. Яна шматкроць гойсала па іх туды-сюды, перадусім нешта цягаючы. Сходы маглі б стаць пакутай і начным жахам для гэтай няшчаснай безабароннай душы, але яна — магчыма, кіруючыся інстынктам, — ператварыла іх у атракцыён. Выйшаўшы з кватэры ўлегцы, яна збягала ўніз, пераскокваючы ўраз праз некалькі прыступак. З часам яна набыла такі спрыт, што кожны лесвічны пралёт прамінала за два скокі... Яна потарч ляцела з верхняга памоста ўніз, ледзь дакранаючыся далонню да жалезнай парэнчы, каб захаваць раўнавагу і кірунак. Яна своєчасова прызямлялася на ступню другой нагі, адштурхоўвалася дзеля наступнага скоку і апыналася на загіне парэнчаў. Паварот яна мінала з хуткасцю маланкі. Зноў рабіла два скокі і паварот. Праляцеўшы праз паверхі як навальніца, яна залятала ўніз, задыханая, крамяная, з бляскам у вачах — амаль шчаслівая. Яна ўмела таксама з'езджаць са сходаў, слізгаючыся па краях прыступак, абабітых жалезнымі ліштвямі, робячы гэта надзвычай хвацка — на адных абцасах сваіх туфляў. Пры вялікай хуткасці гэта выходзіла як на лёдзе, а яна з'езджала так шпарка, ажно дзяўчыне займала ў грудзях дых... Чым больш ёю пагарджалі, тым больш жвавыя і заўзятыя былі ейныя акрабатычныя выкрутасы на сходах камяніцы. Калі ж яе крыўдзілі асабліва балюча, дзяўчына ў той жа момант што шалёная кідалася па сходах долу, ажно

дзіва, як пры гэтым яна не калечылася... Тое былі яе ўяўныя самагабствы, якія дапамагалі дзяўчыне захаваць душэўную раўнавагу.

Адзін з жыхароў, які здымаў у камяніцы кватэру, шмат разоў пабачыўшы, як Андзя спрытна насілася па сходах, назваў яе Вавёркай. І гэтая мянушка разляцелася па камяніцы. Ейнае сапраўднае імя забылася: знікла Андзя, з'явілася Вавёрка, вось толькі ў дзявочым лёсе нічога не палепшылася. У сям'і чыноўніка дзяцей і працы станавілася ўсё больш, і на плечы Андзі паслядоўна і незаўважна перакладалі ўсё больш абавязкаў. "А дзе Вавёрка?.. Вавёрка гэта зробіць... Паклічце да мяне Вавёрку... Гэтая дзяўчына нязносная, яе ніколі няма, калі ёсць праца!" І Вавёрка мусіла штораз жвавей завіхацца ў цесных пакойчыках-клетках, штораз хутчэй скакаць уніз і ўверх па прыступках.

Андзя мела яшчэ адну забаву: яна вельмі любіла глянцаваць абутак для ўсёй сям'і. Гэтую працу яна выконвала рупліва, метадычна, можна сказаць, з глыбокай пашанай. Чысціла яна абутак вельмі рана, калі жыхары камяніцы яшчэ спалі, а на сходах панавала цішыня. Андзя сядала на верхнюю прыступку, ставіла вакол сябе абутак самага рознага фасону, стану і памеру ды пачынала працу. Дзяўчына чысціла яго няспешна, ахайна, з асалодай. Спачатку старанна адскрэбвала з чаравікаў бруд, потым чысціла цвёрдай шчоткай, затым намазвала ваксу тонкім слоём, потым... Потым, пасля некалькіх аперацыяў,

выставіўшы абутак у рад па памеры, яна замілавана любавалася сваёй працай. Чаравікі блішчэлі надзвычайна, і здавалася нават, што з іх праменіла святло...

Андзя мела добрае сэрцайка і з усім абуткам абыходзілася аднолькава, хоць да ўладальнікаў некаторых параў адчувала цалкам апраўданую крыўду або нават нянавісьць. Да адных чаравікаў яна мела сімпатыю, як да іх гаспадароў, з некаторымі парамі абыходзілася абыякава, да рэшты ставілася без імпэту, але ўвесь абутак без выключэння яна чысціла вельмі старанна. Калі б нехта незаўважна апынуўся побач, то пачуў бы дзіўныя прамовы:

— Ты зноў абдзёр сабе насок!.. Гаротнік!.. Колькі разоў я казала табе: будзь асцярожны, глядзі пад ногі... Але нічога, не пераймайся. Я ўсё напраўлю. Знаку не будзе, — прамаўляла Андзя да чаравічка аднаго з меншых дзяцей. Гэтае малое скарыла Андзю сваёй веселасцю і тым, што не капрызіла.

— А ты, свіння, парваў шнурок! Што ты сабе думаеш, што ў мяне фабрыка шнуркоў?! Каб ты быў здаровенькі! Бадай цябе качкі затапталі! Можна, красці для цябе пайду?! Што?! — Андзя сварылася на чаравік гаспадыні, паўтараючы ейны стыль. Ад жонкі чыноўніка яна найбольш зведала пакутаў і менавіта ад яе рэгулярна атрымлівала сваю порцыю горычы.

— О, мая даражэнькая, гумка ў цябе аслабла... Зараз я яе мацней прыкручу... Вось так, бачыш, як добра цяпер, — звярталася Андзя да туфліка старэйшай дачкі, якую ў сям'і лічылі ненармальнай і якая, аднак, была вельмі прыязнай да Андзі.

У самым канцы Андзя чысціла і свой абутак. Гэтую справу яна рабіла з вялікай ахвотай і запалам, але пры гэтым ейны тварык, звычайна вельмі ўсмешлівы, хмурнеў. Яна ведала, што неўзабаве туфлікі будуць гэтак прыгожа блішчэць, што трэба будзе зменшыць іх зіхаценне, чаго яна рабіць вельмі не хацела. Але гаспадыня, аднойчы звярнуўшы ўвагу на прыгожы бляск туфляў Андзі, накрывала на яе:

— Ах ты, свіння, лафірында, я ваксы раздабыць не магу, а яна сабе гэтыя паскудныя капыты чысціць! Паглядзіце на яе, графіня знайшлася! Маё шанаванне! Бадай цябе качка!.. Каб я гэтага больш не бачыла.

З таго часу Андзя перад тым, як увайсці ў кватэру, стоячы перад дзвярыма, хукала ў далонь (каб зрабіць яе вільготнай), а потым праводзіла ёй некалькі разоў па туфліках, каб яны пацмянелі. Калі ж яна зноў выходзіла на сходы, каб некуды выскачыць, то дбайна чысціла туфлікі падолам ліхой спаднічкі.

Калі надыходзіла ноч і ўся праца была скончаная, Андзя апошні раз у паўзмроку імчалася па сходах уніз. Яна збягала адным паверхам ніжэй, чымся звычайна, — у сутарэнне, дзе жыла ейная цётка, адзіная сваячка і апякунка Андзі. Цётчына апека заключалася ў тым, што яна пляменніцу біла, марыла голадам і прымушала Андзю, калі тая была яшчэ малая, выконваць дарослую працу. Калі Андзі споўнілася дзевяць, цётка аддала яе ў сям'ю чыноўніка працаваць малодшай пакаёўкай за ежу, вопратку і пару капейчын, якія сама ж і забірала. Пасля працы Андзя

мусіла яшчэ дапамагаць цётцы, якая была прачкай. Таму дзяўчынка ніколі не мела вольнай хвілінкі.

Толькі ў сне Андзя жыла сама для сябе. Тады яна становілася свабоднай і магла рабіць тое, што падабалася. Галоўную ролю ў ейных снах гралі сходы. Часам яны былі светлыя, чыстыя, і так прыемна было па іх лётаць. Іншым разам яны былі змрочныя, цёмныя, стромка вялі ўгору, у бясконцасць. Не раз дзяўчына падала з іх, кацілася ўніз і прачыналася задыханая, стомленая, з дрыготкім сэрцам у грудзях. Ёй таксама часта сніліся чаравікі. Іх была цэлая процьма. Часам яны паводзілі сябе як жывыя істоты: хадзілі, размаўлялі, танцавалі. Андзя ж гулялася з імі, як з жывымі... як з лялькамі, якіх у яе ніколі не было. Гэта былі самыя любімыя Андзіны сны.

Надыходзіла раніца, і халодная, кашчавая рука цёткі вырывала Андзю з краіны мрояў. Пад гукі цётчынага бурчання дзяўчына хутка апраналася і ўцякала з сутарэння, каб распачаць бясконцую гонку па сходах, выканаць мільён заданняў, якія ўжо чакалі яе.

Праляталі гады. Кволае дзіця перамянілася ў шаснаццацігадовую дзяўчыну. Але ў вачах людзей, якія яе атачалі, Андзя па-ранейшаму была бясполай і безаблічнай Вавёркай, якая гадамі скача па лесвічным пралёце камяніцы. Яна таксама не заўважала свайго развіцця. Шэрасць і аднастайнасць ейнага жыцця знішчалі ўсялякія адрозненні ў часе. І яна зусім не дзівілася, што да яе ўвесь час ставіліся як да дзіцяці. Андзя выйшла і станам, і тварам, да таго ж была

цягавітая. Яе можна было б назваць нават бездакорна прыгожай, каб не крыху мангалоідныя рысы твару. Гэтыя касаватыя цёмныя вочы і троху задзёрты нос аніяк бы не псавалі элегантна апранутай паненкі з салонаў, з густоўнай прычоскай і вабнай фігурай. Наадварот, яны б рабілі яе больш прыцягальнай. Але яны не маглі ўпрыгожваць запрацаваную, перапалоханую, адзетую ў зношаныя сукенкі небараку. А ейная абаяльнасць і незвычайны спрыт на публіцы знікалі. Іх забівала Андзіна прыродная сарамлівасць і прывычка шарахацца ад іншых. З Андзяй звычайна кепска абыходзіліся, яе не хацелі слухаць. Яна не паспявала нават адкрыць рота, як іншыя казалі, што яна ўжо нагарадзіла глупства. Таму яна навучылася заўсёды і ўсюды маўчаць. Яна замкнулася ў сабе, і толькі зрэдку на ейных вуснах з'яўлялася лёгкая ўсмешка. Гэтак яна помсцілася і за абыходжанне, і за ўсе крыўды. Яна зразумела, што ўсмешка — адзіная адплата прыніжаных і слабых людзей.

Такі лад жыцця Андзі, магчыма, трываў бы яшчэ доўга, калі б не выпадак, які моцна паўплываў на далейшы лёс Вавёркі. Здарылася звычайная гісторыя. Але гаворка ўжо не пра Вавёрку...

У гэтай самай камяніцы арандавалі сабе жытло тры студэнты. Яны здымалі адзін вялікі пакой. Андзя неаднойчы бачыла іх на лесвіцы, з кніжкамі або вялікімі тэчкамі пад пахай, і яе заўсёды праймала вялікае захапленне і павага да людзей навукі. Аднойчы Андзя несла ўверх па сходах ваду, як раптам нечыя далонь перахапіла ў яе ручку вялікага вядра

ды пацягнула яго ўверх. Здзіўленая Андзя пабачыла каля сябе студэнцкую фуражку, а пад ёй — вясёлыя вочы і ўсмешку. Студэнт занёс ваду на чацвёрты паверх і пайшоў да сябе. Андзя заўважыла, што ён, зацягнуўшы ваду на гару, стаіўся больш за яе. Паслугу, якую студэнт зрабіў дзеля смеху, яна часта ўзгадвала, ломячы галаву, як аддзячыць.

З таго дня мінула два гады. Стаяла вясна, студэнт пасляабедзеннай парою вяртаўся дадому. Ён быў у гуморы і залівіста смяяўся. Добры настрой з'явіўся ў хлопца ад таго, што каханая дзяўчына прыняла ягоную прапанову рукі і сэрца. Ён заляцаўся да красуні Гальшкі даўно, а яна была не толькі гожай ды чароўнай, але і мела вялікі пасаг, што павышала градус ягоных пачуццяў. Ён адчуваў цяпер, што ягоныя мары спраўджаюцца, і бачыў перад сабою цудоўную будучыню. А смяяўся ён з дробязі, якая праз прыўзняты настрой падалася яму сёння асабліва камічнай. Калі ён увайшоў на падворак камяніцы, то стаў сведкам наступнай сцэнкай: нейкая пані ў гадах, у капелюшы, абвешаным цэлым садам штучнай садавіны і гародніны, ідучы па падворку, апынулася ў воблаку пылу, якое акурат узняў мятлою дворнік. Нібы апараная кіпнем, кінулася яна назад з крыкамі:

— Што гэта вы, Антон, вырабляеце?!

Дворнік перастаў месці, падпёрся кулаком у бок і прамовіў:

— Няхай пані дабрадзейка прабачыць, але што мне рабіць? На руках хадзіць?

— Не на руках хадзіць, але калі падмятаецца падворак, то трэба яго папырсаць вадой, каб не падымаўся пыл.

Дворнік іранічна ўсміхнуўся і паблажліва адказаў:

— Яшчэ нікому, шаноўная пані, гэты пыл ні вачэй, ні зубоў не павыбіваў. Вось як...

— Але зразумейце, калі ласка, Антон, што разам з гэтым пылам у паветры лётаюць бацылы.

Дворнік стукнуў сабе даланёй па сцягне і выбухнуў смехам:

— Хэ-хэ-хэ... Ну-ну... але ж вы, дабрадзейка, і вясёлая жанчына!.. Смех дыў годзе!.. Пяцьдзясят гадоў жыву на гэтым свеце, але яшчэ ніколі не бачыў бацылы, якая б лётала.

І Антон, штораз мацней смеючыся, зноў узяўся за працу ды праз хвіліну знік у густых клубках пылу.

Студэнт жа, не спяшаючыся, падымаўся па сходах, насвістваючы пад нос арыю з “Прыгожай Алены”. Андзя акурат, стоячы на падаконні, чысціла акно на завароце сходаў, паміж трэцім і чацвёртым паверхамі. Яе ўвагу заняў катрыншчык, які хвіліну таму зайшоў на падворак. Неўзабаве падворак запоўніўся сіпатымі, ірванымі гукамі нейкага даўняга вальсіку. Для Андзі гэта была не абы-якая забава, і яна штораз больш выхільлася, прыслухоўваючыся да гугнявых гукаў старога інструмента.

Калі студэнт падыходзіў да гэтага выгіну сходаў, ён пабачыў Андзю, якая стаяла на падаконні. Спачатку ён захваляваўся, што дзяўчына можа выпасці праз

акно. Але неўзабаве яго позірк затрымаўся на яе нагах. Іх досыць гарэзліва адкрываў вецер, высока ўзнямаючы яе кароткую лёгкую спаднічку. Студэнт прыгожа маляваў. Ён нават некалі збіраўся прысвяціць свой лёс прыгожаму мастацтву. Але потым практычныя меркаванні пераважылі, і ён паступіў на юрыдычны факультэт. Дзявочыя ногі падаліся яму чароўнымі і не толькі вабілі прыгажосцю лініяў, але і ўзбуджалі. Міжволі ён параўнаў іх з нагамі Гальшкі, якія бачыў досыць часта, але ў панчохах і не так... наўпрост. Ногі Андзі здаліся яму нашмат прыгажэйшымі. Гальшкіны выглядалі добра, але былі халодныя і... занадта правільныя. А гэтыя мелі самастойнае жыццё, характар і цяпло... “Хто б падумаў, што гэтая смаркачка такая стройная! Столькі разоў бачыў яе і не звяртаў увагі”.

Ён зрабіў некалькі крокаў наперад. Вальсік катрынкі абарваўся, і Андзя, пачуўшы нечыя крокі ззаду, паспешліва адварнула. Перад ёй быў вясёлы румяны твар. Дзяўчына таксама прыязна ўсміхнулася ў адказ. Раптам яе позірк наткнуўся на затуманеныя вочы, якія слізгалі па ейным целе. Вокамігненна яна зразумела ўсё тое, пра што так шмат чула. Бо бачыла і чула яна аж зашмат, але тое было як з чужога жыцця і не датычыла яе. А цяпер яна сама спаткалася з гэтым. Хуткім рухам Андзя абцягнула куцую спаднічку і застыла на падаконні, усчырванелая і збянтэжаная. А студэнт крыху прыўзняў фуражку.

— Маё шанаванне пекнай паненцы. Іду сабе па сходах, а тут такая німфа вокны мае. Я аж спужаўся,

што, барані Божа, зваліцца. Было б страшна крыўдна. Такіх ножак я і ў балеце не бачыў, слова гонару...

Андзя баялася нават паварушыцца. На ейных вуснах грала кволая ўсмешка. А студэнт зірнуў, ці не ідзе хто па лесвіцы, схпіў яе рукамі за талію і зняў з падаконня.

— Дзіцятка можа забіцца... Тут будзе больш бяспечна... нашмат бяспечней...

Знянацку ён адхіліў яе галаву назад і моцна пацалаваў у вусны. Здолу загрузкалі па сходах нечыя цяжкія крокі. Студэнт адпусціў ашаломленую дзяўчыну і сказаў:

— Будзь асцярожная, Андзя. Ты можаш вываліцца, а тут высока. Тут і да бяды недалёка.

Пасля гэтых словаў ён пайшоў да сябе. Калі ён знік, Андзя села на падаконне і заплакала. Не таму што засмуцілася, — яна і сама не ведала, з якой прычыны. Можа, ад сораму, а можа, ад радасці. Столькі пачуццяў разам віравала ў ейнай галаве, ажно цяжка было іх усе апісаць.

А студэнт увайшоў у свой пакой і пачаў прахаджацца ад акна да дзвярэй, раздумваючы пра свае сённяшнія геройствы. Адначасова ён зухавата спяваў слабым тэнарам:

Перамога адбылася!
 Весяліся, мужны Рос!

Ягоны сусед, таксама студэнт, які ў той момант ляжаў на зламаным, выгнутым у дугу ложку, паклаўшы

ногі на спінку, і які лічыўся сярод калегаў скептыкам, дакончыў патрыятычную песню настроенага на перамогі таварыша:

Уцякай, не азірайся,
Захаваеш цэлым нос!

Студэнтаў пацалунак вельмі ўразіў Андзю. Яна думала пра гэта безупынку, узгадваючы кожнае слова, сказанае ёй на лесвіцы. У ёй прачнулася жанчына. Яна зразумела, што зацікавіла студэнта нагамі. Бо ён так дзіўна паглядаў і казаў пра іх з такім захапленнем. Некалькі разоў Андзю, ужо самотна стоячы на лесвічнай пляцоўцы, задзірала ўгору спаднічку і, выгінаючыся ўперад ды па баках, прыглядалася да ног. Яны падаваліся ёй самымі звычайнымі. “Вось каб мне панчохі!” — гэтая думка цалкам апанавала Андзю і бесперапынна яе пераследавала. Дзяўчына не разумела, што менавіта аголенасць рабіла ейныя ногі незвычайна вабнымі, што акурат іх галізна прыцягнула ўвагу студэнта.

Праз некалькі дзён пасля інцыдэнту на лесвічнай пляцоўцы Андзю, прыйшоўшы з працы, звярнулася да цёткі, якая выціскала ў цэбар мокрую бялізну:

— Цётка, купіце мне панчохі.

— Чаго?

Цётка, якая трымала ў руцэ вільготны бялізнавы скрутак, здзіўленымі вачыма азірнулася на Андзю.

— Цётка, купіце мне панчохі, — паўтарыла дзяўчына.

— А мо яшчэ чаго? — прамовіла цётка, насмешліва прымружыўшы вочы і робячы крок у бок Андзі.

— Больш нічога... толькі панчохі...

— Завяла хахаля? — залямантавала цётка. — Так?!

Андзя нічога не адказала. Яна не разумела значэння гэтага слова, а толькі па-ранейшаму ўпарта паўтарала: “Цётка, купіце мне панчохі”. Прачка хацела ў адказ адчыхвосціць сваю выхаванку, як рабіла гэта цягам апошніх гадоў шматкроць, звычайна без усялякай прычыны. Але Андзя з такой сілай вырвала з яе рук мокрую бялізну, якой цётка хацела ўдарыць дзяўчыну, што тая агаломшана адступіла:

— А, то ты гэткая?.. Я табе пакажу!.. Я цябе навучу!.. І гэта за маю ласку! За маю апеку!

— Цётка, купіце мне панчохі, — нястомна паўтарала Андзя.

Здарыўся цуд: урэшце цётка купіла ёй панчохі. Нягледзячы на поўную адсутнасць інтэлекту, тая скеміла, што хутчэй страціць дзяўчыну, а разам з ёй значны прыбытак, чым адолее ейную ўпартасць.

Студэнт некалькі разоў успамінаў Андзю. Дзіўным чынам гэта звычайна адбывалася тады, калі ён бавіўся са сваёй нявестай. Калі ён глядзеў на сваю цудоўную, салодкую, адзіную, боскую Гальшку — на жаль, гэтак недаступную перад шлюбам, — яго наведваў цень той чароўнай дзяўчыны, якая стаяла на падаконні ў іх камініцы. Інтуіцыя падказвала яму, што тая дзяўчына не надта кемная і лёгка паддасца яму, калі ён пастараецца. Ён даўно б ужо паспрабаваў, але асцерагаўся, каб ягоны раман са служанкай не выйшаў наяву.

Аднойчы ён вяртаўся дадому незвычайна ўзбуджаны. Галышка была сёння такой чулай: падаравала яму некалькі гарачых пацалункаў і прытулілася ўсім целам, абдымаючы, але, нягледзячы на ўсе заклёны і ўпрошванні, рашуча загасіла далейшы імпэт:

— Май вытрымку... Пасля доўгага чакання спадабаецца яшчэ больш, — казалі хітрая і разважлівая дзяўчына.

Студэнт падняўся па лесвіцы і прысеў на падаконні трэцяга паверху, каб запаліць цыгарэту. Ён меў яшчэ не зусім усвядомленае жаданне дачакацца Андзі, але хаваў гэтую думку сам ад сябе.

Уверх і ўніз соўгаліся людзі, не звяртаючы на яго ніякай увагі. Ён выкурыў ужо другую цыгарэту, калі пачуў, што вышэй (на паверх) ляпнулі дзверы кватэры, у якой працавала Андзя. Студэнт стаў на лесвічным загіне. Дзяўчына імчалася долу і наляцела на студэнта.

— Ох!.. Прабачце!.. — прашаптала яна і пачырванела.

Андзя хацела абысці студэнта, але ён затрымаў яе.

— Добра, што я Андзю спаткаў, — весела прамовіў студэнт, адной рукой трымаючы яе за плячо, а другой лашчачы яе па шчацэ. — Я хацеў Андзі сказаць нешта цікавае. Але не цяпер... Андзя, выйдзі вечарам, а дзявятай, на сходы. Туды, насупраць уваходу на паддашак... Я буду чакаць... Прыйдзеш, Андзя?.. Добра?.. Я раскажу Андзі нешта ве-е-льмі цікавае! Добра?..

— Добра, — прашаптала Андзя.

А калі студэнт адпусціў ейнае плячо, яна стрымгалоў збегла ўніз, а за ёй ззаду ляцела яшчэ раз паўторанае: — А дзявятай!

У той дзень Андзя не бегала, а проста пырхала па сходах. Яе апанавала вялікая колькасць дзіўных па-чуццяў і думак, якім яна не магла даць рады. Іншы раз ёй здавалася, што час цягнецца марудна, а яна з задавальненнем прыспешыла б, калі б змагла, надыход вечара. Але праз некалькі хвілінаў у ейную душу закрадаўся страх, і яна з дрыготкім сэрцам думала пра тое, што неўзабаве наступіць змярканне, і яна мусіць ісці туды... на рамантычнае спатканне. Думка пра тое, што яна можа адмовіцца і нікуды не ісці, нават не прыйшла ёй у галаву. Яна ж паабяцала, ска-заўшы “добра”, а як можна не стрымаць свайго слова? Дзяўчыну адначасова ахапілі страх і радасць, якія кідалі яе па сходах, нібыта мячык. Андзя вырабляла на сходах галавакрутныя скокі, пасля якіх застава-лася цэлай і нескалечанай толькі таму, магчыма, што зусім пра іх не думала. Была радасць, што ён, такі ву-чоны, такі разумны, звярнуў на яе ўвагу. На дурную, маладую, дрэнна апранутую дзяўчыну.

— Добра, што ў мяне прынамсі ёсць панчохі. Пэў-на, яны яму спадабаліся, і яшчэ гэтая новая блакіт-ная стужка...

Але разам з тым яе дратаваў страх, яна баялася, што студэнт пераканаецца ў ейнай неразумнасці і будзе з яе здзекавацца. Але гэтакія думкі знікалі... Просьба студэнта гучала для яе як загад: ніколі не здаралася, каб яна некаму адмовіла, запырэчыла, не выканала нечага загаду.

Нарэшце настаў вечар. Пад покрывам цемры Андзя ў пакоі старэйшых дачок гаспадыні цішком

адсыпала з бляшаначкі трохі пудры, схаваўшы яе ў паперцы каля грудзей. Упершыню ў сваім жыцці яна нешта скрала. А калі ўся штодзённая праца была пароблена, што звычайна здаралася блізу дзявятай вечара, Андзя выйшла з кватэры і асцярожна прысела на падаконні. Кіруючыся нейкім дзіўным інстынктам, яна не пайшла ў прызначанае месца першай, чакаючы з'яўлення студэнта.

Андзя напудрыла твар, што было даволі марнай чыннасцю, бо студэнт і так не змог бы яе як след разгледзець. Уверсе, насупраць уваходу на гарышча, было амаль зусім цёмна, і толькі вочы, прызвычаеныя да змроку, маглі там нешта адрозніць.

Праз чвэрць гадзіны яна пачула рып дзвярэй студэнцкай кватэры і нечыя крокі. Яна прыслухоўвалася з моцным грукатам у сэрцы, якое, здавалася, магло выскачыць з грудзей. Крокі затрымаліся на пляцоўцы чацвёртага паверху, але не скіраваліся ўніз, а загучалі яшчэ вышэй. Крокі ў кірунку гарышча гучалі асцярожна, аддаляючыся павольна. Пасля некалькіх хвілінаў чакання Андзя досыць хутка, але бязгучна прыпусціла наверх.

На апошнюю пляцоўку з чацвёртага паверху вялі два ярусы сходаў. Калі Андзя апынулася на самай верхняй прыступцы, дык адразу ж трапіла ў моцныя, нецярплівыя абдымкі.

— Доўга ж ты не прыходзіла, мая котачка...

Адказаць дзяўчына была не ў стане, бо ейныя вусны пакрывалі штораз больш гарачыя пацалункі, а шэпт мужчыны быў такі дзіўны, паспешлівы, а рукі такія ўладныя, такія смелыя...

Студэнт вярнуўся да сябе ў кватэру пасля дзясятай. Ягоны сусед, як звычайна, ляжаў на ложку і пранешта разважаў. Гэта быў вялікі філосаф! Ягоныя роздумы прыпыніў спеў студэнта:

Была справа пад Палтавай,
Бітва слаўная, сябры!

З боку ложка данеслася іранічнае:

Зарыгалі мы ўсё поле,
Чорт рагаты пабяры.

Скептык і філосаф, ён меркаваў, што ягоны сусед, які вучыўся на юрыдычным факультэце, прыдыбаў пасля п'янкi: у яго быў чырвоны твар, затуманеныя вочы, а адзежа — разбэрсаная.

Прайшла вясна, прамінула і лета, а з імі — і цікаўленне студэнта Андзяй. Яму надакучыла ейная ціхая адданая прывязанасць, яе падатлівасць, якая перацякла ў нямое гарачае захапленне.

Затое Андзя насіла ў сабе сваё пачуццё як скарб. Дзяўчына пасур'ёзнела, папрыгажэла, а фізічныя формы сталіся яшчэ больш вабнымі. Ейнае аблічча здавалася адухоўленым, на яго пачалі заглядацца мужчыны.

Андзя-каханка не прыносіла клопату. Яна ні пра што не пытала, нічога не патрабавала, стараючыся ўгадваць усе жаданні свайго бажка. А кожны ягоны капрыз быў для яе законам. Яму ніколі нават не прыйшло ў галаву, што дзяўчыне цяжка ўцякаць на

спатканні, што ў яе праз гэта могуць быць праблемы. Ён нават не ўяўляў сабе, якой нялёгкай цаной яна здабывала новыя панчохі, чыстую бялізну, прыстойную сукенку, пудру. Ён не ведаў, колькі прыніжэнняў яна зведала ды колькі мусіла ўпрошваць іншых, на чамі праліваючы праз гэта слёзы. Але ні за што ў свеце яна б не адмовілася ад свайго кахання. І яна ніколі не скардзілася яму... Яна была шчаслівай.

І дзіўная рэч: з таго часу, калі Андзя стала студэнтавай каханкай, які, падмануўшы, назваўся Рычардам (дадаючы ў думках да гэтага імені “Заваёўнік Сэрцаў”), яна перастала насіцца па лесвіцы, перастала размаўляць з абуткам, чысцячы яго. Яна пачала больш цаніць сябе. Калі яе кахае (бо часта ў гэтым прызнаваўся) такі вучоны прыгожы юнак, то яна, бадай, і не такая ўжо пустая ды нягеглая!

Аднойчы студэнт спакаваў рэчы і выехаў. Ён папрэдзіў дзяўчыну загадзя, сказаўшы, што едзе да бацькоў і вернецца восенню. Ён сказаў ёй, каб яна не сумавала. Студэнт паабяцаў, што будзе часта пісаць на адрас ейнай каляжанкі, з якой Андзя сябравала і якая служыла пакаёўкай у сям’і з трэцяга паверху. Падчас таго развітання Андзя ўпершыню гэтак жарсна лашчыла свайго каханка і была такой пяшчотнай, што той надзвычай здзівіўся. Можа, яна прадчувала, што апошні раз бачыла свайго любага.

— Вернешся, галубе? — шаптала дзяўчына.

— Вярнуся, вярнуся, — раздражнёна адказваў студэнт. Яго чакала Гальшка, і ён спяшаўся хутчэй развітацца з каханкай.

Ён не вярнуўся. Не вярнуўся і не напісаў, знікшы з жыцця Андзі гэтак жа неспадзявана, як і з'явіўся. Хлопец пакінуў па сабе толькі знявечаныя пачуцці добрай безабароннай істоты.

Дарэмна Андзя пільнавала лістаношу, дарэмна чакала вяртання свайго мілага. Яна хацела дазнацца пра яго ад іншых студэнтаў, з якімі той жыў, але спачатку баялася, каб ён не злаваў на яе за гэта, калі вернецца, а праз нейкі час і тыя студэнты выселіліся з арандаванай кватэры.

Яшчэ пазней Андзя даведалася, што носіць дзіця. Гэтая навіна напоўніла яе жахам. Спачатку яна хадзіла агаломшаная: нічога не бачыла, не чула. А потым зноў распачала свае шалёныя скокі па сходах. Гэта былі напаўвар'яцкія, адчайныя палёты...

У хуткім часе і цётка даведалася пра Андзіну цяжарнасць. Накінулася на дзяўчыну з кулакамі:

— Ах ты, подлая сучка! Гавары, ад каго панесла?! Кажы!

Але Андзя ніводным словам не азвалася пра свайго Рычарда. Яна не выдала бяго нават падчас катаванняў, бо ведала, што гэта наробиць яму шкоды. Цётка лютавала. Цяжарнасць магла пазбавіць яе прыбытку, які Андзя давала сваёй “апякунцы”. Да таго ж маглі з'явіцца яшчэ непатрэбныя клопаты і выдаткі, звязаныя з нараджэннем дзіцяці. Цётка скіравала свае высілкі на тое, каб дзяўчына пазбавілася плода. Старая прымушала яе ляжаць у вялікім цэбры, напоўненым гарачай вадой. Яна паіла дзяўчыну воцатам, давала хінін, загадвала нюхаць серку. Урэшце цётка

змушала яе скакаць са стала на падлогу. Дзяўчына была вялай і паслухмянай. Яна аўтаматычна выконвала ўсе цётчыны загады. Адноўчы, скачучы са стала, Андзя вывіхнула сабе нагу (падсвядома яна хацела скокнуць далікатней — каб не нашкодзіць дзіцяці). Вывіх быў вельмі сур'ёзны, і дзяўчына шмат напакутавалася праз боль. Толькі выкліканы цёткай фельчар наставіў Андзіну нагу. З той пары дзяўчына пачала катэгарычна супраціўляцца ўсім цётчыным захадам забіць дзіця.

У сакавіку наступнага года Андзя нарадзіла хлопчыка. Першым часам яна паставілася да яго абыякава. Пакрысе ж пачала праяўляць усё большую любовасць.

Неўзабаве Андзя заўважыла, што цётка хоча забіць немаўля. Пару разоў старая пакідала голае дзіця на падаконні сутарэння, каб малое прастыла. Андзя знаходзіла дзіця і захутвала яго. Цётка некалькі разоў клала хлопчыка на край печкі, напэўна, мяркуючы, што той зваліцца і заб'ецца. Але дзіця ляжала ціха, спакойна, аж да таго часу, пакуль Андзя не пераносіла яго ў іншае месца.

Цётка даўно б ужо пакончыла з “байструком”, але хацела, каб гэта здарылася як бы незнарок. Яна не баялася суда — хто б змог даказаць ейную віну? — але яна была, нягледзячы на подлы характар і каменнае сэрца, вельмі пабожнай. Таму яна баялася толькі аднаго: каб за забойства дзіцяці не трапіць на векі вечныя ў пекла. Толькі гэта звязвала ёй рукі, толькі гэта

і ўратавала дзіця. Андзя адчула тое мацярынскім інстынктам і аднойчы, калі цётка зноў спрабавала звесці дзіця з гэтага свету, сказала ёй:

— Цётка, запомніце, калі ласка: калі вы зробіце яму крыўду, то Бог вам не даруе! Памятайце пра гэта! Я таксама ў вас не застануся... Мяне Бог пакараў, бо я сабе нагу вывіхнула. А вас яшчэ горшы лёс спаткае, калі вы яго заб'яце.

— Сам здохне! — фыркнула кабета, кінуўшы ў бок Андзі поўны злосці позірк.

З той пары замахі на жыццё дзіцяці спыніліся, і цётка мусіла змірыцца з прысутнасцю немаўляці. Зрэшты, хлопчык быў надзіва спакойны і амаль што не дакучаў.

Зацяжарыўшы, Андзя пакінула службу. Калі ў сям'і чыноўніка, а таксама ў цэлым доме ўсе хутка даведаліся пра ейны стан, дык яна нідзе не знайшла спагады або прынамсі разумення. З яе смяяліся, кпілі, называлі вулічнай дзеўкай і шлюндрай.

Ейная даўнейшая гаспадыня неяк заўважыла:

— Я ведала, што гэта за ягадка!.. Я казала дочкам, каб сцерагліся яе, як агню... Ведаю я такіх нявінніц... мілым тварыкам мяне не абалваніш. Я адразу яе раскусіла, як толькі пабачыла...

Бадай, яна забыла, што пазнаёмілася з Андзям тады, калі той было ўсяго дзевяць гадоў.

— Добра, што яна яшчэ не абчысціла кватэры і не ўцякла з каханкам!.. — усё больш раз'юшвалася крывадушная гаспадыня. — Я пра гэта парупілася!.. Я...

а хто ж... Бывай здаровенькая... Бадай цябе качкі за-тапталі... Мяне нялёгка абвесці вакол пальца!..

Але ў кватэры штораз мацней пачала заўважацца Андзіна адсутнасць. Працы поўна, а рабіць — няма каму. На працу змабілізавалі ўсе рэзервы: дзвюх старэйшых дачок і дзвюх малодшых, а таксама хлопцаў, апрача найстарэйшых, у якіх прабіваліся першыя вусікі, — ім было неяк не з рукі працаваць. Нават сама пані адклала раманы Поля дэ Кока і, абвязаўшы галаву хусткай, узялася за прыбіранне пакояў. Праца ішла жвава: адны насілі дровы, другія ваду, іншыя выносілі смецце, мылі посуд, кармілі і пераапаналі меншых дзяцей, падмяталі, мылі падлогу, гатавалі сняданак, абед, вячэру, палілі ў печках, але вечарам выявілася: нягледзячы на тое, што ўсе былі без сілаў ад стомы, яшчэ засталася шмат чаго незавершанага. Гаспадыня пачала бэсціць сталую кухарку, якая ва ўсім пільнавалася сваіх абавязкаў і нават мела нахабства патрабаваць памочніцу. Кухарка ў сваю чаргу прыгразіла звольніцца. Гаспадыня капітулявала.

Праз пару дзён у кухні з'явілася новая гаротніца. Яе адразу ж нагрузілі працай. Але служба была такая нязграбная, ажно яе нават пачалі падазраваць у наўмысным шкодніцтве. Талеркі ў яе біліся цэлымі столсамі. Растаўкла яна і настольную лампу. Яна здолела нават нейкім таямнічым чынам скінуць са сценкі люстэрка, якое разляцелася на аскепкі. Гэта перапоўніла чашу цярдзення. Няўдаху за валасы выкінулі з кватэры.

Ейная пераемніца вечна спала. Яна не прапускала ніводнай магчымасці і нагоды, каб не аддацца свайму ўлюбёнаму занятку. На другі дзень яна знікла. Пасля доўгіх пошукаў яе знайшлі ў склепе, куды яна пайшла з вядром па бульбу. Дзяўчына спала як пшаніцу прадаўшы, седзячы на перавярнутым дагара дном вядры. На наступны дзень яна з рана амаль да вечара праспала на гарышчы. Выгналі і яе.

Чарговая служба была досыць спрытная і энергічная. Гаспадыня была вельмі задаволеная: “Нарэшце знайшлася ніштаватая памочніца”. Але ейная радасць трывала нядоўга. Жыхары дому заўважылі неўзабаве, што на вуліцы, у браме, на падворку і на лесвіцы з’явілася мноства вайскоўцаў самых розных фармаванняў. Шмат хто выказваў розныя здагадкі, стараючыся зразумець гэтую незвычайную з’яву. “Мусіць, недзе непадалёк стварылі штаб”, — нехта зрабіў не надта лагічную выснову. Хутка жыхары заўважылі, што вайсковы наступ прасоўваецца ўсё вышэй па сходах і канцэнтруецца пераважна каля дзвярэй кватэры, у якой служыла вельмі энергічная, але досыць палахлівая дзяўчына. Жаўнеры спрабавалі аднаго разу нават зазірнуць на кухню. А калі двое “жаніхоў” уступілі там у зацятую спрэчку за сэрца сваёй прысухі, прычым найбольш пацярпелі рондалі, супніцы і талеркі, то і тая пакаеўка згубіла працу.

— Прэч! Тут у мяне не казармы! А як жа! Бывай здаровенькая, бадай цябе качкі! Пайшла вон!

Наступная служба мела яшчэ больш гарачы тэмперамент. Месца жаўнераў на вуліцы, на падворку,

у браме і на сходах занялі ледзь не цэлыя аддзелы пажарнай службы з двух суседніх раёнаў. Спачатку жыхары дому палохаліся і правяралі, ці няма дзе пажару. Але неўзабаве высветлілася, што мэтай атакі рыцараў саламандры было толькі палымянае сэрцайка новай пакаёўкі. Таму выгналі і яе.

Гаспадыня заламала рукі:

— І што мне цяпер рабіць? Як шкода Андзі! Золата, а не дзяўчына была! Якая ціхая, працавітая, спрытная, не балбатуха... Ну, панесла па ўхабіне... бо маладая, нявопытная... Але працавітая, сумленая. Дзе я такую знайду?

Толькі цяпер Андзіна праца атрымала прызнанне. Калі пасля родаў дзяўчына ачуняла, цётка, з якой былая гаспадыня ўжо дамовілася пра заробак дзяўчыны, загадала ёй вярнуцца на ранейшую працу.

Андзя зноў у ахвотку ўзялася за працу. Маўчуха, як і раней, яна працавала яшчэ больш рупліва, і ў кватэры быў глянц-парадак. Толькі жыццё самой Андзі цяпер змянілася. Яна больш не размаўляла з чаравікамі, калі іх чысціла. Не бегала па лесвіцы. Яе характар змяніўся праз мацярынства.

Былая Вавёрка назаўсёды знікла з камяніцы.

У кожную вольную хвілю Андзя адведвала і карміла сына. Яго пахрысцілі і далі імя Аляксандр. Цётка супакоілася і перастала рабіць замахі на жыццё дзіцяці. Малы не быў для яе цяжарам і дакукай, бо Андзя заўсёды знаходзіла час, каб самой вырвацца з працы і заняцца сынам.

Мінуў год. Андзя працавала на ранейшым месцы. Гэта, магчыма, цягнулася б яшчэ доўга, але зноў непрадбачаная акалічнасць парушыла звыклы лад жыцця дзяўчыны. У сям'і чыноўніка адным з сыноў быў ужо дарослы Грыша. Ён наведваў у гімназіі сёмы клас, але вучыўся дрэнна, і зусім не з тых прычынаў, якія часта перашкаджаюць у навучы здольным і гарачлівым хлопцам. Ён не мог пахваліцца поспехамі толькі праз млявасць, ляноту і капрызнасць. Апошнім часам гэты маладзён з чырвонымі рукамі, бяздумнымі вачыма і гнілымі зубамі пачаў выказваць да Андзі зацікаўленасць. Імаверна, ананізму яму было ўжо не дастаткова. Ён безупынку чапляўся да дзяўчыны, якая з цяжкасцю пазбягала расстаўленых ім пастак. Аднойчы ён заспеў яе падчас прыборкі спальні, схапіў ззаду і разам з ёй паваліўся на ложак. Дзяўчына не закрычала, бо не хацела залішняй увагі іншых дамачадцаў. Грыша быў высокі і досыць моцны, але яна была рухавая і дужая. Яна выкручвалася, але пераўзбуджаны маладзён раптам пачаў яе душыць. Андзі пацямнела ўваччу. З носа лінула кроў. На твары выступілі сінякі. І тады, прыслухаўшыся да інстынкту самазахавання, які ўрэшце прачнуўся, яна пачала біцца з усёй моцы. Яна падбіла панічу абодва вокі і пару разоў сапхнула яго на падлогу, падскочыла да дзвярэй, але выбрацца з пакою не здолела, бо кавалер замкнуўся на ключ. У пэўны момант Грыша сарваў са сцяны вяшак. Андзя схапіла столік для кветак... На шум збегліся дамачадцы. У дзверы загрузкалі кулакамі. Паніч адамкнуўся і,

падзёрты ды перапэцканы ў Андзінай крыві, вылецеў з пакою.

— Матуля, гэта ўсё Андзя!.. — зароў герой, хаваючыся за плячыма маткі.

— Ах ты, гадзіна, дзіця мне хацела забіць! Прастытутка ты, жабрачка, зладзейка! Выклікайце паліцыю! Я цябе правучу!..

— Андзя памкнулася з кватэры, збегла ў падвал, дзе, тулячы да грудзей Алічка, стала ціхенька плакаць.

На службу яна ўжо не вярнулася, хоць гаспадыня, схамянуўшыся і цвяроза ацаніўшы справу, хацела ўзяць яе назад. У гэтым ёй пасярэднічала цётка:

— Андзька, ідзі заўтра на працу. Табе ж нічога не сталася. А калі паніч хацеў троху пазабаўляцца, то што з таго... Дурная ты. Каб ты мела розум, то яшчэ б атрымала з гэтага якую карысць. А ты як вар'ятка. Знайшла што шкадаваць. І для каго ты марнуешся? Для гэнага твайго хахаля, які цябе кінуў, як сучку са шчанём? Давай выходзь заўтра на працу. Я перапрашу гаспадыню.

— Калі вы папросіце прабачэння, то і працуйце там сама, а я не вярнуся.

Праз два тыдні Андзя знайшла працу на цыгарэтнай фабрыцы, але ў хуткім часе звярнула на сябе ўвагу старшага майстра, які лічыў, што дзяўчаты за заробак мусяць аддзячваць яму сваім целам. Гэта было амаль правіла, якому падпарадкоўваліся ўсе самыя прыгожыя работніцы. Андзя, аднак, абыхава адкінула ўсе залёты майстра. Гэта распаліла яго яшчэ

больш. Ён зрабіўся надакучлівым. Андзя сказала яму катэгарычнае “не”. А праз некалькі дзён яе выгналі за... “амаральныя паводзіны і кепскую працу”.

Праходзілі тыдні, а працы ўсё не было. Цётка што-раз больш злосна наракала на дармаедку, хоць Андзя ніколі не сядзела без занятку, выконваючы работу сваёй апякункі, якая ўсё часцей заглядала ў чарку. Андзя ж часта цэлы дзень не мела ў роце нават макавай расінкі. Яна адчувала, што сілы яе пакідаюць — у дадатак яна карміла дзіця. Калі яна схілялася, а пасля выпроствалася, уваччу рабілася цёмна. Не адпачыўшы, яна не магла прынесці нават вядра вады са студні.

Найбольш яе даймала, што галадаў Алік. Каб накарміць яго, яна папрадавала сякога-такого майна, хоць і было ў яе небагата, — але выручаных грошай хапіла ненадоўга. Тады цётка, якая лічыла, што цяпер самы час, прапанавала дзяўчыне “жалаванне” ў немкі Эмы, якая трымала самы шыкоўны ў Менску публічны дом... афіцэрскі, пяцірублёвы. Цётка не раз займалася зводніцтвам і за ніштаватую ўзнагароду і раней намаўляла прыгожых дзяўчат ісці працаваць да Эмы, а цяпер яна спадзявалася добра зарабіць на бесперспектыўнай, як ёй думалася, Андзі. На прапанову Андзя нічога не адказала. Цётка, мяркуючы, што дзяўчына яе не зразумела, пачала тлумачыць, маўляў, добрая праца: там кормяць, прыгожа апранаюць дзяўчат, там весела і поўна культурных і шчодрых кавалераў.

— Калі не будзеш дурнаватай, то праз год збярэш мінімум тысячу рублёў. Тады кінеш гэта. З грашыма знойдзеш сабе хлопца і выйдзеш замуж.

— Калі там гэтак цудоўна, то, можа, цётка сама пойдзе туды працаваць? — адказала Андзя.

Цётка прамаўчала. Яна адчула, што неўзабаве ў яе з'явіцца найлепшы хаўруснік — голад, які схіліць дзяўчыну да згоды хутчэй, чым яна сама.

Цётка не памылілася. Праз два тыдні пасля іхнай размовы Андзя, пачуўшы ноччу, як старая пераварочваецца ў ложку, спытала:

— Цётка, не спіце?

— Чаго трэба?

— А як будзе з Алікам?

Цётка адразу ж зразумела, куды хіліць дзяўчына, і прамовіла:

— Пакінеш яго ў мяне... За восем рублёў у месяц будзе жыць як графянё. Ужо ж я яго не пакрыўджу, бо хоць ён і байструк, але таксама нібыта і родзіч... гэта можна ўладзіць... і заўсёды зможаш хадзіць да яго ў адведзіны...

Назаўтра цётка разам з Андзяй, якую яна крыху прыбрала, каб тавар лепш выглядаў, пайшла да Эмы. Дзяўчына спадабалася немцы. Вокам знаўцы яна ацаніла маладуху і прыклала намаганні, каб не выпусціць яе з рук.

Цётка і гэтым разам зарабіла на Андзі некалькі дзясяткаў рублёў. А ўжо назаўтра дзяўчына пасялілася ў Эмы як сталая жыхарка пансіянату. Немка насамрэч досыць па-людску ставілася да сваіх

дзяўчат і падманвала іх менш, чымся іншыя мадам. Можа, так адбывалася таму, што ў яе быў першакласны тавар, які прыносіў ёй вялізныя прыбыткі. Андзю атачылі адмысловай апекай. У пансіянаце ведалі, што дзяўчына крыху дзікая, таму стараліся яе не перапалохаць, а паступова прывучаць да працы. Яе пакідалі для найлепшых гасцей, таму яна рэдка калі выходзіла ў агульную залу.

Мадам не падабалася толькі, што Андзю вечна маркоцілася ды, у адрозненне ад іншых дзяўчат, не піла з гасцямі віна і гарэлкі. Эма пастаралася зрабіць яе сяброўкай сваю ўлюбёнку, Залатую Полю, якая вылучалася не толькі прыгажосцю, але і вясёлым норавам. Поля праз некаторы час змагла прывучыць Андзю спачатку да розных салодкіх вінаў, а пазней і да гарэлкі... Здавалася, Андзю канчаткова прымірылася з лёсам, але ўваччу ў яе ўсё яшчэ таіўся нейкі дзіўны неспакой.

Андзю была самай прыгожай дзяўчынай у Эмы. Яе апрааналі як гімназістку або як хлопца-жакея. Яна мела шалёны поспех, але трываў ён нядоўга. У яе не было закаханых гасцей, якіх чакаюць і якіх абмяркоўваюць з каляжанкамі: “Ведаеш, а мой абяцаў мне тое і тое...” Яна вабіла гасцей прыгажосцю і грацыяй, але адштурхоўвала абьякавасцю, холадам і пагардай. Наведнікам падавалася, што Андзю аддаецца ім сціснуўшы зубы, каб не крычаць ад гідоты.

Дзяўчына пакутавала і прападала, але Алік быў дагледжаным хлопчыкам, бо Андзю нічога для яго не шкадавала. Цешылася, што хлопец хутка рос і добра

выглядаў. Яму споўніліся ўжо тры гады. Ён зграбна хадзіў і ўжо крыху гаварыў. Андзя заўсёды з нецярплівасцю чакала раз на тыдзень, калі цётка прыводзіла да гаспадыні на кухню пацешнага, заўсёды фарсіста апранутага Аліка.

Андзя ашчадна збірала грошы. Прадчуваючы, што дзіцяці спатрэбяцца сродкі, яна старанна іх зарабляла. На кніжцы, якая ляжала ў гаспадыні, у яе захоўвалася больш за тысячу рублёў.

Аднойчы вечарам, напрыканцы лета, калі Андзя была ў Эмы ўжо другі год, усіх вольных дзяўчат выклікалі ў залу-гасцёўню. Прыехала група п'яных афіцэраў. Фартэпіяна і скрыпачка гралі бадзёры марш. Пачаліся танцы. Эльза (гэткае імя было ў Андзі ў публічным доме) мела найбольшы поспех і пераходзіла — што праўда, неахвотна — з рук у рукі. Хвілінаў праз пятнаццаць прыехала чацвёрка п'янаватых цывільных. Сярод іх быў адзін, які вылучаўся асаблівым запалам і здольнасцю забаўляць астатніх. Яму хапіла некалькі жартаў, каб разварушыць таварыства.

Усе пачалі піць за здароўе войска і важных асоб. Загучалі камічныя тосты. Дзяўчат змушалі піць гарэлку, плоцячы па рублі за кілішак. Музыкі, падахвочаныя шчодрасцю гасцей, гралі без продыху. Толькі Эльза-Андзя не весялілася. Нахмурыўшы бровы, яна ўпотаі сачыла за адным з цывільных, у якім яшчэ на самым пачатку пазнала Рычарда. Вусікі і элегантны гарнітур яго не надта змянілі. Але ён не ўзгадаў Андзі, якая была ў ягоным жыцці толькі дробным фрагментам, мімалётным фліртам, якіх у яго былі дзясяткі.

З ёй было звязана найменш турботаў, і яна была яму найбольш адданай. Як жа ёй было запасці ў памяць? Зрэшты, адзенне таксама змяніла Андзю да непазнавальнасці. На дзяўчыне была дарагая шаўковая сукенка, шаўковыя панчохі, лакаваныя туфлікі. Прыгожая прычоска дадавала ёй шарму. Акрамя таго, Андзя вырасла, крыху памажнела. Гэта ўжо не была тая змарнелая нясмелая дзяўчына ў завэдзганах лахманах, а поўная грацыі шыкоўна ўбраная жанчына... хоць і прастытутка.

У пэўны момант Рычард, патанцаваўшы па чарзе з некалькімі дзяўчатамі — а ён быў добрым танцорам і любіў танчыць, — жартаўліва падхапіў Андзю да танца.

— Пекная Эльзачка мне некага нагадвае, — прамовіў ён дзяўчыне.

Сэрца Андзі закалацілася, а твар не меў ні крывінкі.

— Каго?.. — прашаптала яна, адчуваючы, што яе пакідаюць сілы.

— Адну такую акторку... з фільму ці то тэатру... — абьякава адказаў ейны былы каханак, язык якога крыху заплятаўся.

Дзяўчына адчула, што да вачэй падступаюць слёзы, але Рычард, не заўважыўшы гэтага, пайшоў танцаваць з наступнай дзяўчынай. Андзя правяла яго гарачым позіркам.

Пры вялікім стале, складзеным з чатырох меншых столікаў, сядзелі тыя, хто не танцаваў. Увесь стол быў застаўлены бутэлькамі і закускай. Андзя сядзела

ля аднаго з паручнікаў, які напачатку весяліўся, але, выпіўшы вялікую колькасць усякага-рознага, раптам пагрузіўся ў пануры настрой і асалавела вадзіў вачыма наўкола. Рычард сядзеў насупраць. Андзя не зводзіла з яго вачэй, стараючыся, аднак, каб ён гэтага не заўважыў.

Чым больш пілі і палілі ў зале, тым больш згушчалася атмасфера і псаваліся настроі прысутных. Раптам нехта з цывільных пачаў спяваць “Дубінушку”. Не звважаючы на тое, што песня лічылася вальнадумнай, яе пачалі падцягваць хорам і вайскоўцы. Уласна кажучы, песню не спявалі, а раўлі, бо кожны хацеў перакрываць астатніх.

Тым часам Рычард прынёс з буфета некалькі вялікіх ігрушаў і пачаў кідаць іх дзяўчатам. Андзя спрытна злавіла сваю ігрушу. Але ейная каляжанка, Залатая Поля, якая сядзела на каленях хмурнага паручніка, так нязграбна спрабавала схапіць плод рукой, ажно той адскочыў ад яе далоні і трапіў паручніку ў твар. Афіцэр збялеў. Ён скінуў дзяўчыну з каленяў на падлогу і падскочыў са свайго месца.

— Хто гэта зрабіў?! — хрыпла запытаў ён у прысутных.

Спачатку ніхто не зразумеў, што адбылося, таму ўсе маўчалі.

— Я... пытаюся... хто гэта зрабіў?!.. — казаў ірванымі фразамі афіцэр, ледзь стоячы на нагах.

Рычард зразумеў, што афіцэр мае на ўвазе ігрушу, якую Залатая Поля гэтак няўдала лавіла. Таму ён устаў з месца і сказаў:

— Я прашу ў вас прабачэння. Я кінуў ігрушу, але насамрэч ніхто не вінаваты, бо дзяўчына нязграбна яе лавіла. Ніхто не хацеў вас абразіць. Супакойцеся, калі ласка.

— Што?! — зароў афіцэр. — Вы... мяне... супакоіцца... Мярзотнік!..

— Не падымайце тут гвалту, калі ласка, — пачаў Рычард.

— Што-о-о?!.. Ах ты, гнюс!..

Афіцэр, у куточках вуснаў якога паказалася пена, рэзкім рухам выцягнуў з задняй кішэні штаноў пісталет і, робячы крок назад, падняў руку ўгору.

Андзя, якая, прыціснуўшы рукі да грудзей, не дыхаючы, сачыла за яго рухамі, спрытна скокнула наперад і апынулася на сталё. Яна была павернутая спінай да даўнейшага каханка, а тварам — да паручніка. Дзяўчына схпіла адной даланёй рулю пісталета. Раздаўся стрэл...

— Не страляй! Гэта ж Рычард... мой Рысік! Напрамілы Бог, не страляй! — крычала Андзя, па твары якой цяклі слёзы, а па сукенцы — кроў.

Прыяцелі паручніка адабралі зброю. Андзя аблегла на падлогу. Яе перанеслі на канапу ля сценкі.

— Рысік... Рысік... — кволым голасам клікала дзяўчына.

І цяпер ён пазнаў яе. Ніхто ўжо даўно не называў яго Рычардам. Ён наблізіўся да дзяўчыны, якая ўратавала яму жыццё, і, бледны, ашаломлены, узяў яе за руку, каб праверыць пульс...

— Рысік, мой залаты... Я маю грошы ў гаспадыні... Не пакінь Аліка... гэта твой сыноч... Рысік... залаты...

Ён яе не зразумеў. Яго здзівіла толькі, што Андзя ведае пра яго з Гальшкай сына (таго хлопчыка таксама звалі Аляксандр). Яму і да галавы не прыйшло, што дзяўчына кажа пра сваё дзіця.

— Добра, добра, — прамовіў. — Грошай не трэба... я ўсё зраблю.

— Рысік, каханы... я так чакала... чакала... Рысік...

Неўзабаве яна развіталася з жыццём. Амаль шчаслівая. “Рысік дагледзіць Алічка”. І гэтак Вавёрка адышла назаўсёды.

У вокны зазіраў сівы, смутны ранак.

Цётка забрала ў мадам Андзіны грошы, пра якія даўно ведала. Спачатку сума здалася ёй вялікім багатцем, таму яна яшчэ крыху апекавалася сынам Андзі. З часам, аднак, яе клапацілінасць змяншалася. А праз год цётка зусім перастала займацца хлопцам.

— Цётка, я хачу есці, — клікаў Алік.

— Маўчы, байструк! — калацілася жанчына. — Я ніякая табе не цётка. Прыблуда ты. Няма на цябе смерці, халеры якой... Іншыя дзеці дык мруць і мруць як мухі, а гэтая пачвара дык і не засаплівіцца!

Цётка цяпер пакрысе распрадавала хлапечыя рэчы, якіх вельмі шмат колісь накупіла Андзя. Перш за ўсё цётка прадала ложкачак, пазней — вопратку, боцікі, бялізну. Малы застаўся толькі ў адным старым касцюмчыку.

Для Аліка зноў насталі чорныя дні. Пагатоў, ён не мог сам паклапаціцца пра сябе і не меў каму паскардзіцца. Голад пазбавіў яго сілаў. Безупыннае

біццё і чаплянні цёткі ператварылі яго ў зацкаванага звярка, які з маўклівым недаверам пільнаваў кожны ейны рух. Калі цётка раз-праз кідала яму нейкі кавалак — не з літасці, а толькі каб ён зусім ужо знянацку не здох, — то хлопец накідваўся на той кавалак і ёў сквапна, душачыся, амаль не адчуваючы ніякага смаку. Яго зрок зрабіўся вастраэйшым, стаў пранізлівым. Яго рухі зрабіліся адшчадныя. Падсвядома ён разумеў, што мусіць берагчы сілы.

Мінула другая зіма пасля смерці маці, асабліва цяжкая для Аліка. Надышла вясна. Хлопец пух з голаду і хістаўся. Цётка меркавала, што ён неўзабаве здохне, і штораз радзей давала яму есці...

Аднойчы, калі п'яная цётка некуды выйшла і не замкнула Аліка ў пакоі, ён вылез з сутарэння і, трымаючыся за парэнчы, стаў караскацца наверх па слізкіх каменных прыступках.

Калі ён апынуўся на дзядзінцы, то ледзьве мог стаць на нагах, аслеплены даўно нябачанымі праменьмі сонца, апоены свежым паветрам. Ён закрыў рукамі твар і хістаўся ўперад і назад... Выглядаў ён страшна. Уся яго ссіненая галава была ў ацёках і струпах. Цела пакрывалі нарывы. Адзежа, падзёртая, вільготная, ажно склейвалася ад бруду. Чырвоныя вочы. Тоненькія ножкі і ручкі. Да таго ж на гэтым бедным целе пасвілася мноства вошай.

Па падворку ішоў малады чаляднік, які працаваў у шаўца. Ён весела пасвістваў. Заўважыўшы скіраваныя на яго вочы дзіцяці, ён спачатку зрабіў некалькі крокаў назад — такім дзіўным і дзікім быў позірк

малога. Але праз момант ён сціснуў кулакі і рушыў у бок Аліка.

— Я табе зараз косткі паламлю! Я табе галаву адкручу!

Алік, сабраўшы рэшту сілаў, пусціўся наўцёкі. Ён амаль скаціўся па сходах уніз, у невялікі калідорчык, дзе схаваўся ў цёмным закутку. У жытло цёткі ён не пабег, бо ведаў, што не паспее хутка адчыніць дзверы.

Але чаляднік не гнаўся за ім. Працягваючы світаць, ён пайшоў далей.

Усутарэнні, насупраць дзвярэй у іхнае жытло, былі іншыя дзверы. Там жыў з жонкаю начны вартаўнік тартака, сталы чалавек. Калі Алік хаваўся ў калідорчыку, жонка вартаўніка, зварыўшы ежу для сабакаў, выставіла яе ў вядры за дзверы, каб ежа астыла. Пах прывабіў Аліка. Вылезшы са свайго кута, ён падышоў да вядра. Апарваючы рукі, выцягнуў з вядра кавалак мяса. Даўшы драпака ў свой закуток, там прагна еў. Потым прадбачліва зацёр сляды на падлозе, выняў яшчэ нешта з вядра і схаваўся ў кватэры.

З таго часу ён стаў сістэматычна красці з вядра прызначаны для сабакаў корм. Хлопчык браў ежу на запас, бо перад гэтым некалькі разоў яму перашкодзілі, і ён не паспеў раздабыць харчоў. Таму ён зрабіў сабе ў цётчыным жытле схованку, у якой пакідаў у бляшанцы кавалкі мяса, забранага ад сабакаў, а таксама мокрыя кавалкі хлеба.

Цётка ж здзівілася, што байструк, які меўся — як яна спадзявалася — хутка здохнуць, не толькі ўсё яшчэ жывы, але нават паспраўнеў.

— Гэта сучае насенне, — бурчэла яна. — Як пуста-зелле, хоць дзе расце.

Пасля некалькіх месяцаў жыцця на сабачай ежы да Аліка вярнуліся сілы і здароўе. Ацёкі з твару, рук і ног пазнікалі. Нарывы пазагойваліся... Сабакам (а не людзям) ён мог быць удзячны за тое, што ацалеў. Ён не задумваўся, што забіраў ад жывёлы яе і так невялікі рацыён. Малы не разумеў, што калі ён пачаў набіраць сілы, то слабець і цярпець голад пачалі сабакі.

Неўзабаве Алік пачаў выходзіць з сутарэння часцей і далей. Цётка яму гэтага не забараняла. А ён знаёміўся са светам. Перш-наперш яго зацікавіў сметнік на іншым падворку, недалёка ад прыбіральні. Там была крыніца вялікіх багаццяў, якімі ён стаў спраўна карыстацца. На сметніку яму трапляліся адкроеныя з хлеба сухія скарынкі. У бляшанках ад кансерваў часам былі рэшткі ежы. Здаралася знайсці і кавалкі зацвілай кілбасы. З костак ён выцягваў мязгу. А колькі ж там было іншых скарбаў, якія ён сабе прысвойваў і прадбачліва хаваў, рассоўваючы па розных кутах на падворку і ў сутарэнні!

Гэтак жыў хлопчык-шчанюк, няшчаснейшы за сапраўднага звярка, бо ён мацней пакутаваў ад галечы і быў значна больш бездапаможны. Гэтак ён змагаўся за сваё жыццё. І калі ацалеў, то толькі дзякуючы сабе і сабакам. Людзі тут былі ні пры чым.

Калі Алік стаў злодзеям — невядома. Можа, ён быў ім з пачатку свайго жыцця. Можа, гэта пачалося тады, калі ён пачаў красці сабачую ежу. Цяжка сказаць.

Я ведаю толькі адно: ён не атрымаў гэтага ў спадчыну ад продкаў, не меў прыроджаных схільнасцяў да злачынства, не быў тыповым ліхадзеям.

Праўда палягае ў тым, што злачынцам яго зрабіла жыццё. Злачынства было напачатку адзінай магчымасцю выжыць, а пазней — адзінай пакінутай яму прафесіяй. Найгоршай, найцяжэйшай з усіх мажлівых прафесіяў. Калі ёсць людзі, якія будуць адчуваць да яго пагарду, то знойдуцца і іншыя, якія яго зразумеюць. Я толькі апішу найбольш характэрную частку яго жыцця, у якой Алік — о, як жа гэта было рэдка! — паказваўся са сваёй слімаковай ракавіны, у якой звычайна хаваўся ад людзей. Гэтую ракавіну тварылі ўпартасць, падазронасць і маўчанне. Гэта былі таксама якасці ягонай маткі, якой дазвалялася толькі маўчаць і працаваць.

Я не павяду вас па ўсіх яго турмах і прытонах. Я не буду віць доўгую нітку аповеду пра ягоныя пакуты і выпрабаванні. Я раскажу вам пра ягонае каханне... Пра тое, як яно дзіўна ўплялося, не раўнууючы калючы дрот у жывое цела, у ліхое жыццё злодзея... І што з гэтага магло выйсці ды што атрымалася.

А цяпер, каб праліць крыху святла на гэты змрочны вобраз, я распавяду вам яшчэ адну рэч... Рычард Заваёўнік Сэрцаў меў сына не толькі з Андзяй, але і са сваёй ненагляднай Гальшкай. Праз нейкае дзіўнае супадзенне абодвум хлапчукам, якія былі таго самага ўзросту, выбралі аднаго нябеснага заступніка — Аляксандра. Але ў жыцці дзяцей не было ніякага падабенства. Ужо сам стан цяжарнасці прынёс Андзі

толькі згрызоты і душэўны боль. У процівагу сіротцы Андзі, цяжарнасць Гальшкі была прынятая блізкімі з захапленнем: усе з нецярплівасцю чакалі з'яўлення на свет нашчадка двух родаў. Калі Андзінага Аліка спрабавалі збыць са свету перада яго народзінамі і пазней, то пра Гальшчынага Аліка клапаціліся бязмежна. Калі сын Андзі цяпеў голад, сын Гальшкі мучыўся ад пераядання. Калі Андзін Алік краў сабачы корм, то ў Гальшчынага Аліка сабакі не раз забіралі з рук ласункі. Калі дзіця Андзі вучылі злачынцы, вуліца і турма, то Гальшчынаму нашчадку давалі адукацыю ў найлепшых універсітэтах, пад наглядам самых выдатных педагогаў. Адзін увайшоў у жыццё са шматлікімі дыпламамі, ведамі, сувязямі, як адукаваны, добра ўладкаваны чалавек. Другі цяжка цягнуўся жыццёвай дарогай, назапасіўшы толькі горкі досвед і практычны інстынкт. Адзін ішоў па роўнай дарозе, другі церабіў сабе шлях у жыцці, рабуючы і здабываючы сродкі на існаванне адмычкамі і ломікамі. Аднаму купілі пазіцыю “сумленнага грамадзяніна”, іншы ж сам мусіў здабыць сабе тытул блатнога.

ЯК ЗЛОДЗЕЮ ВЯСНА
СКРАЛА СЭРЦА

Вясна. Яна была ранняя, парная, неспакойная. Вада шумела ў канавах, а кроў — у венах. Раставалі купы бруднага снегу, нібыта ад п'янага дыхання вясны. Кроплі талага снегу гучна сыпаліся са стрэх наўкол дамоў. Вада мутнела ў лужынах, а думкі — у галаве.

У той дзень праз Залатую Горку ў цэнтр гораду ішоў прафесійны злодзей Алік Баран. Яму было каля сарака гадоў... Рост сярэдні. Твар авальны, крыху мангольскі. Вочы трохі раскосыя, карыя. Апануты ў расшпілены на грудзях фрэнч і пляскатую шапку з брылём. На нагах у яго былі да ачмурэння бліскучыя, шыкоўна зробленыя хромавыя боты.

Баран рабіў уражанне самавітага чалавека. Чыста апрануты, добра вымыты і паголены. На левай руцэ ў яго зіхцеў масіўны пярсцёнак з вялікім рубінам. Позірк быў спакойны, нібы задуменны ці летуценны. Але ягоныя касаватыя вочы бачылі і беспамылкова ацэньвалі ўсё, што дзеялася навокал. Хаваўся ў іх досвед трыццаці гадоў зладзейскага занятку. Ён быў